

NIIN & NÄIN

filosofinen aikakauslehti nro 53 kesä 2/2007

• Affektit, emootiot, tunteet

Janne Kurki Ankkalampikritiikki

Foucault'n *Tiedon arkeologian* (TA) kirja-arviossa (*niin & näin* 1/07) ei käsitellyt käännöksen onnistuneisuutta. Palaan nyt tähän Tapani Kilpeläisen käännöstyöhön ja painotan heti alkuun, etten arvostele millään lailla Vastapainon (jota pidän ehdottomasti yhtenä Suomen tärkeimmistä kustantajista) toimintaa tai kyseenalaista kyseisen julkaisun arvoa: kyseessä on ehdottomasti klassikkoteos. Itse käännöstyöstä voidaan olla montaa mieltä.

Aloitin kohdasta, jossa Kilpeläinen (ei Foucault) tarjoilee taha-tonta komiikkaa ja joka saa heti alkuun epäilemään, onko Kilpeläisellä kenties takanaan ekstralyyhyt ranskan-kursi ja onko hänellä todellakaan niin hyvä suomen kielitaju kuin hän itse antaa ymmärtää mainituksa *niin & näin* -numerossa. Foucault selvittää (TA 128) propositioiden kielipiillisiä muodostamissääntöjä. Huvittavaksi suomennoksen tekee se, että lauseen, jonka pitäisi toimia esimerkkinä oikein muodostetusta lauseesta, on aivan yksiselitteisesti väärin käännetty ja huonoa suomea. Kilpeläisen käännös kuuluu:

”Pekka on saapunut eilen’ muodostaa lauseen, mutta ”Pekka olla saapua eilen’ ei; $A + B = C + D$ muodostaa proposition, mutta $ABC + = D$ ei.”

Suomen kielessä perfektiä käytetään 1) sellaisen tekemisen yhteydessä, jossa tapahtuma tai oleminen on alkanut aikaisemmin ja *se jatkuu yhä edelleen* (”Pekka on asunut Ruotsissa jo vuosia”), 2) kun tekeminen on tapahtunut menneisyydessä, mutta *tarkkaa ajankohtaa ei kerrota* (”Pekka on käynyt Japanissa useasti”) tai 3) *on mahdollista, että tekeminen tapahtuu myöhemmin* (”Pekka ei ole koskaan ajanut pyörällä”). Lauseessa ”Pekka on saapunut eilen” mikään näistä eh-

doista ei toteudu: Pekkaa ei toimiteta tänne kilon kimpaleina yhä edelleen, Pekan saapumisen ajankohta kerrotaan eikä saapumisella ole tulevaisuuteen lykättyä mahdollisuutta, se kun tapahtui jo eilen. Ei tarvitaakaan kummoista kielikorvaa sanomaan, että lause on yksinkertaisesti kömpelö ja väärin muodostettu; sulava ja kielipiillisesti korrekti ilmaisu olisi: ”Pekka saapui eilen.”

Kömpelön käännöksen tausta paljastuu alkukielisen tekstin kautta. Foucault kirjoittaa:

” « Pierre est arrivé hier » forme une phrase, mais non pas « Hier est Pierre arrivé » ; $A + B = C + D$ constitue une proposition, mais non pas $ABC + = D$. ”¹

Kääntämisen ongelmana on tässä oikeastaan se, että suomessa on paljon vapaampi sanajärjestys kuin ranskassa. Kilpeläinen kuitenkin sekoittaa tämän yksinkertaisen tosiasian sotkemalla ranskan ja suomen aikamuodot. Yksinkertainen ratkaisu olisi ollut: ”’Pekka tuli eilen’ muodostaa lauseen, mutta ’Tuli Pekka eilen’ ei; $A + B = C + D$ muodostaa proposition, mutta $ABC + = D$ ei.” Esimerkit eivät vastaa täysin toisiaan (koska suomen ja ranskan sanajärjestyskoodeissa on eroja), mutta asia tulee hyvin selväksi eikä tarvita huonoa suomea.

Jotta kaikki ei jäisi minun sanani varaan, lainaan ranskan oppikirjaa, jota ainakin Helsingin yliopiston kielikeskuksessa on käytetty vuosia alkeiskurssin perusteoksena ja jonka toisena kirjoittajana on Eevi Nivanka, Foucault'n kirjan *Tarkkailla ja rangaista* kääntäjä:

”Ranskassa on kaksi menneen ajan perusmuotoa: perfekti (*le passé composé*) ja imperfekti (*l'imparfait*), jotka eivät useimmiten ole vaihtoehtoisia

keskenään eivätkä useinkaan esiinny samalla tavalla kuin suomen vastavat aikamuodot. Periaate on se, että *passé composé* ilmaisee tiettyä, *selvästi rajattua*, tiettyyn ajankohtaan sijoitettavaa menneen ajan tekemistä, kun taas imperfekti esiintyy aina silloin, kun tekeminen on rajoittamatonta, jatkuvaa tai jonkin muun tekemisen taustalla esiintyvää.”²

Karkeasti sanottuna imperfekti ja perfekti toimivat ranskassa ja suomessa lähestulkoon päinvastoin, joskaan asia ei ole aivan näin yksinkertainen. Lisäksi on otettava huomioon, että ranskalaisessa filosofiassa *le passé composé*hen liittyvällä verbin partisiipin perfektilä on usein aivan keskeinen tekninen merkitys ja niinpä ranskalaisesta filosofiasta käännettäessä joudutaan usein uhraamaan lingvistinen oikeaoppisuus filosofisen tarkkuuden nimissä. Kyseisessä Pekka-esimerkkilauseessa ei kuitenkaan ole kyse tällaisesta teknisestä filosofiatermistöstä, vaan Foucault'n tavasta havainnollistaa konkreettisesti asiaansa – seikka, joka kääntyy käännöksessä lähinnä absurdiudeksi.

Kömpelyyksiä ja kaksimielisyyksiä ei ylipäättänsä tarvitse etsiä Kilpeläisen käännöksestä, ne kun hyppivät silmille. Sivulla 129: ”Epäilemättä voidaan esittää joitain vastalauseita.” Vastalauseita voidaan siis esittää epäilemättä? Sivulla 114: ”Että lausumien *olemiseen* riittää *että on* merkkejä? [*sic*]” (Mitä Kilpeläinen itse onkaan kirjoittanut tällaisista toisiaan seuraavista että-lauseista yhteydessä, joissa niillä oli sentään päälause?) Sivulla 126: ”Samalla tavoin voitaisiin kuvata lausuvan subjektin erityistä asemaa lauseissa kuten ’Kutsun suoriaksi kaikkia pistekokonaisuuksia, jotka...’ tai...” Tämä kuten-sanan käyttö edellyttää todellista kielisepon taituruutta. Samanlainen kielitajun

neronleimaus on toistuva sanojen 'kuitenkaan' ja 'myöskään' pyörittäminen samoissa lauseissa, esimerkiksi sivulla 94: "Näitä strategioita ei pidä kuitenkaan analysoida myöskään..." Tällaisia kömpelyyksiä on käännoksessä lähes joka sivulla *ad infinitum*, eikä niiden läpikäymisessä ole yksinkertaisesti mitään mieltä.

Käännoksessä on myös toistuvia helppoheikin valintoja bonaruokafilosofian hyväksi: diskurssi-sana on käännetty paikoin puheeksi, mikä on Foucault'n *diskurssin* huomioon ottaen aivan järjetön valinta. Yhtä lailla Kilpeläinen on pihalla kuin lumiukko kliinisen lääketieteen kielestä: se, minkä Foucault käsitteellistää lääketieteellisen diskurssin yhteydessä sanalla *regard*, pitää kääntää aivan yksiselitteisesti silmäksi, ei katseeksi kuten Kilpeläinen tekee. Kyse on "kliinisestä silmästä", jonka syntyä ja muotoutumista Foucault käsittelee useissa teksteissään ja joka on kliinisessä diskurssissa tuhansia kertoja päivässä ympäri Suomea toistettu käsite. Jokainen lääkäri ymmärtää, mitä tarkoitetaan kliinisellä silmällä ja mikä sen merkitys on jokapäiväisessä potilastyössä. Vai pitäisikö Suomen 20 000 lääkärin ruveta yhtäkkiä puhumaan kliinisestä Katseesta, kun herra Kilpeläinen on nyt niin päättänyt? Vaatimaton mies...

Kilpeläisen käännos tekee tästä ilmiöstä jonkinlaisen ylimaallisen entiteetin, jota on mukava kritisoida humanistisessa yliopistodiskurssissa; tosiasiaa jokainen meistä ha-

luaisi, jos lapsemme sairastuisi, että hänet tutkisi lääkäri, jolla on mahdollisimman hyvä kliininen silmä. Foucault'n ajattelun radikaalisuus ja vaikuttavuus on juuri siinä, ettei hän postuloi jotain heppoista humanistisosiologista termiä, jota sitten itse kritisoisi; Foucault ottaa pohdittavakseen kliiniseen moderniin lääketieteeseen kuuluvan yleismaailmallisen ilmiön, jonka jokainen kliiniseen miljööseen tutustunut (ja sitähan Foucault oli) tuntee. Käännoista leimaakin suoranainen amatööriomaisuus: kannattaako kliinisesti kouluttamattoman humanistin hihhuloida itselleen niin vieraalla alueella, varsinkaan näin ylimielisellä asenteella... Vyöhyketerapia ja homeopatia olisivat ehkä Kilpeläiselle paremmin sopivia pohdinnan aiheita.

Jos jatkaisimme kritiikkilinjaa *à la* Kilpeläinen, voisimme todeta, että kannattaisi opetella ensin ranskaa, ennen kuin alkaa kääntää Foucault'ta, eikä suomen kielen taidostakaan olisi hirveästi haittaa, jos nyt kerran suomeksi kääntää. Päälle päätteeksi toteaisimme kilpeläismäisesti, että lukijan kannattaa lukea Foucault'nsa ranskaksi, koska Foucault on ranskaksi huomattavasti selkeämpi, kun Kilpeläinen ei ole välissä soheltamassa ja postuloimassa kaikenlaisia ihmeellisiä katseita sinne ja tänne. Sillä tavalla, tällainen kritiikki on todellinen intellektuaalinen sankariteko!

Uskon tämän riittävän ja asian tulleen selväksi: jos kriitikolla ei ole mitään yleisesti relevanttia sanomista, kannattaisi olla hiljaa eikä ärsyttää

luonnonsuojelijoita tuhlaamalla paperia jonninjoutavaan. Narsistissävytteinen parjauskampanja on paitsi lapsellista, myös dismeriitti harrastajalleen (se voi toimia korkeintaan subjektiivisena terapiana kirjoittajalleen).

Oleellista on, ettei ole olemassa sellaista käännoista tai tekstiä, josta joku ei voisi nostaa esiin kohtia, jotka eivät kontekstistaan irrotettuna olisi jonkun toisen näkökulmasta ongelmallisia. Tällaisen ankkalampikritiikin intressit ovat niin läpinäkyvät ja samalla niin sameat, että se vie kritiikiltään paitsi pohjan, myös ja ennen kaikkea yleisen mielenkiinnon. Ankkalampikritiikki hukuttautuu kitinänsä, mikä on paitsi surkeaa luettavaa, myös lukijaa aliarvioivaa. Jos kysyisimme, miksi edes kirjoittaa tällaista kritiikkiä ja mikä voisi antaa syyntä tällaiseen diskurssiin osallistumiselle, voisimme saada vain kauniin sielun tekopyhiä vastauksia. Siksi meidän on kysyttävä laajemmin, miksi kritiikkiä tarvitaan ylipäätönsä – vai tarvitaanko sitä.

Viitteet

1. Foucault 1969, 126.
2. Nivanka & Sutinen 1996, 180.

Kirjallisuus

- Foucault, Michel, *L'archéologie du savoir*. Gallimard, Paris 1969 (*Tiedon arkeologia*. Vastapaino, Tampere 2005).
- Nivanka, Eevi & Sutinen, Soili, *Chère Marianne 1 – Ranskaa aikuisille*. Finn Lectura, Helsinki 1996.